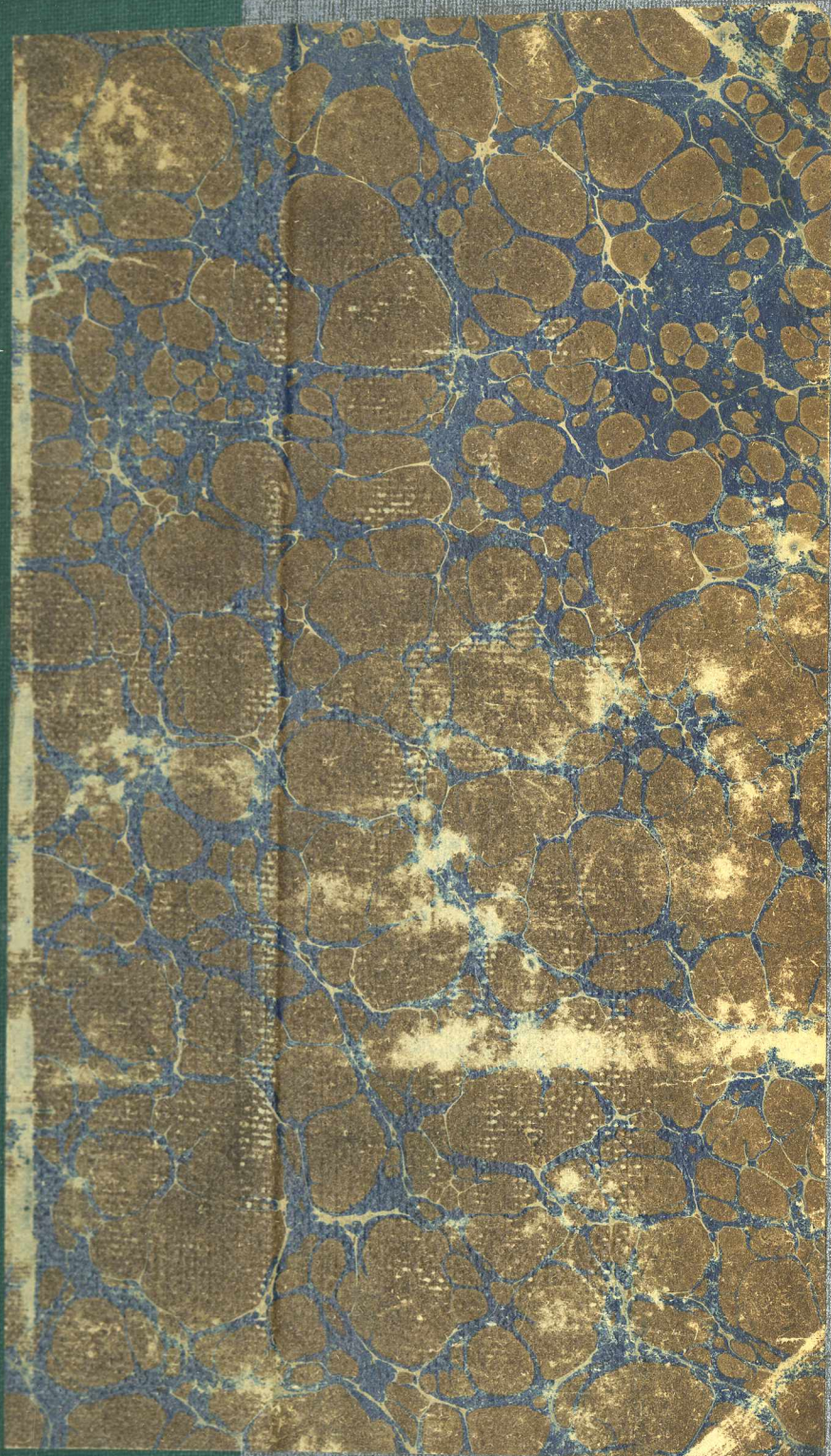

Politikai
röpiratok.

116.

116
986

VÁLASZTÁS VAGY KINEVEZÉS?

TEKINTETTEL

A REND- ÉS SZABADSÁGRA.

IRTA

DR. IMRIK PÉTER.

ÁRA 60 kr.

SZERZŐ TULAJDONA.

IFJ. NAGEL OTTÓ BIZOMÁNYA

(a nemzeti színház bérházában).

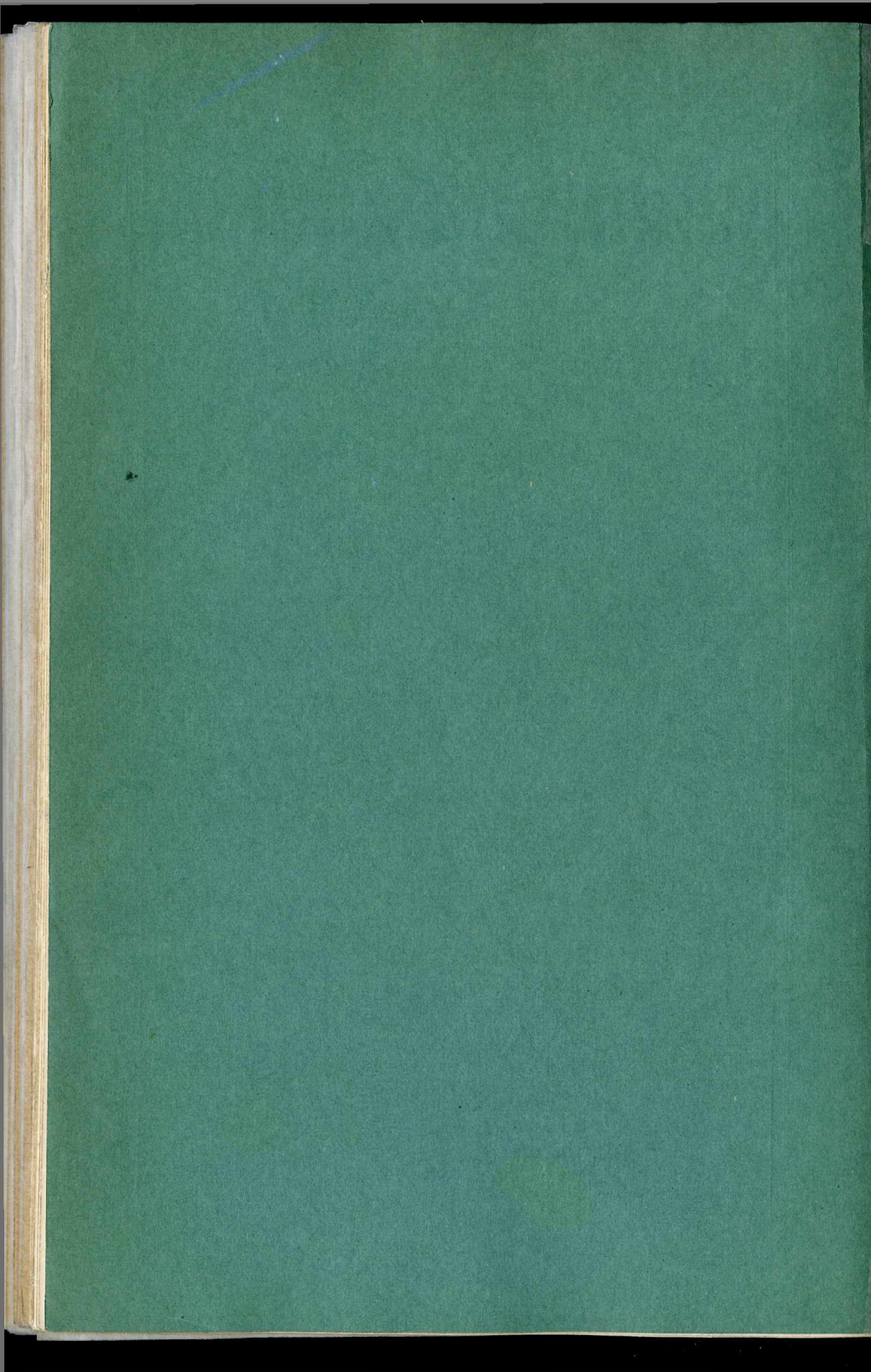
19.

Budapest,

Nyom. Goldstein Mór könyvnyomdájában,

Isároly-Köriut 3. Huszárház.

1879.

VÁLASZTÁS VAGY KINEVEZÉS?

TEKINTETTEL

A REND- ÉS SZABADSÁGRA.

—o—

IRTA

DR. IMRIK PÉTER.

—o—

SZERZŐ TULAJDONA.

—o—

IFJ. NAGEL OTTÓ BIZOMÁNYA

(a nemzeti színház bérházában).

†

Budapest,

Nyom. Goldstein Mór könyvnyomdájában,

károly-körút 3. Huszárház.

1879.

VÁLASZTÁS: VAGY: KINNEVERÉS?

1871

A/ REND: ES: SZABADSAGRA

DR. IMRE KÖRÖSI-KÖRÖSI

SZÉK: TULAJDONA

IRÁNY: OTTO BIZOMANYA

Budapest

Magyar Könyvtár Társaság

1871

Vezérfontalúl használt munkák:

- Stein Lőrincz: 1. „Verwaltungslehre.“ — 2. „Handbuch der Verwaltungslehre und des Verwaltungsrechts etc.“ ford. Kautz G. —
3. Gneist: „Jogi állam“ ford. Dr. Takács L.
-

Verzeichnis der Werke

Die Werke des Herrn ...
Herausgegeben von ...
Verlag ...

1. ...
2. ...
3. ...
4. ...
5. ...
6. ...
7. ...
8. ...
9. ...
10. ...
11. ...
12. ...
13. ...
14. ...
15. ...
16. ...
17. ...
18. ...
19. ...
20. ...
21. ...
22. ...
23. ...
24. ...
25. ...
26. ...
27. ...
28. ...
29. ...
30. ...
31. ...
32. ...
33. ...
34. ...
35. ...
36. ...
37. ...
38. ...
39. ...
40. ...
41. ...
42. ...
43. ...
44. ...
45. ...
46. ...
47. ...
48. ...
49. ...
50. ...
51. ...
52. ...
53. ...
54. ...
55. ...
56. ...
57. ...
58. ...
59. ...
60. ...
61. ...
62. ...
63. ...
64. ...
65. ...
66. ...
67. ...
68. ...
69. ...
70. ...
71. ...
72. ...
73. ...
74. ...
75. ...
76. ...
77. ...
78. ...
79. ...
80. ...
81. ...
82. ...
83. ...
84. ...
85. ...
86. ...
87. ...
88. ...
89. ...
90. ...
91. ...
92. ...
93. ...
94. ...
95. ...
96. ...
97. ...
98. ...
99. ...
100. ...

I.

Az emberiség alkotásainak rugói, mint erők, azon természeti erőknek felelnek meg, melyek a világegyetemet fentartják és mozgatják. Mint egy naprendszerhez tartozó égi testek a centrifugál erőnél fogva a központtól elválni, a központi napok pedig a vonzó erőnél fogva azokat visszatartani és szabályszerű összműködésbe hozni iparkodnak: ugy törekszenek az egyes népcsoportozatok — nemzetek — a velök született önállóságra törekvés ösztónénél fogva különválni, a hatalom- és uralomra törekvés hajlamánál fogva pedig más nemzeteket hatalmi, intező körükbe vonni. S ha az emberiség nemzeteinek törekvéseiben csupán a világegyetemet mozgató természeti erők hatása nyilatkoznék, valamennyi nemzeteket egybefoglaló egységes állam volna az egész földön, mely az örök világbékét garantírozhatná. Azonban ha áll is, hogy az emberiség alkotásaiban magát a természettörvények befolyása álól emancipálni nem képes, s a forradalmak a nemzetek és államok helyzetében, hatalmában és befolyásában nagymérvű változásokat idéznek elő, hasonlóan a naprendszerekben előforduló revolúciókhoz: az még inkább áll, hogy míg az égi testeken ama természeti törvények egészen uralkodnak, addig az emberiség azok által csak befolyásoltatik, az öntudat és akarat által támogatott alkotó erő által azonban vezéreltetik. Ugyanazért a világbéke eszméje ábránd.

Az említett természetierőknek az emberiség alkotásaiban nyilatkozó befolyását illusztrálja a történelmi idő óta szakadatlanul jelentkező azon tendentia: államot alkotni, s egy központi hatalmat felállítani, mely az egyesek ösztörekvéseit magában egyesítván, az államgépezetet, mint a kölcsönös függés, hatás és ellenhatás viszonyára alapított rendszert, mozgásba hozza, igazgatja és célra vezérli.

Ezen központi hatalom legyen az fejedelemség, köztársasági elnökség vagy kormányzó és igazgató tanácstestület, magát nemcsak fentartani, hanem mindenha és mindenütt

hatalmát és erejét növelni, befolyását állandósítani, s bármily absurdumnak s nevetségesnek látszassék is nyilatkozásaiban s veszélyesnek következményeiben, a politikai és társadalmi élet érdekeit érintő minden funkciót hatalmi és intéző körébe vonni iparkodik. Így születik az önkény, az absolut uralom, melynek sarkalója a hatalom elveszthetése miatt támadt félelem, öre a vas, eljárásának szentesítője a vér, s eredménye a felséges rend, melynek sulya alatt milliók roskadoznak; milliók vagyon- és személybátorsága forog kockán; milliók születnek, hogy az igazat és valót soha meg ne tudják s az egyéni és közkötelességek közül csupán az utóbbiakat teljesítsék.

A központi hatalom ezen mindent felfalni akaró tendenciájával szemben nyilatkozik az egyesnek természettől bele alkotott önállóságra törekvése, individuumának a közülettel szemben való érvényesítése. E törekvés harcot provokál a nép és központi hatalom között s ha a vonzó és taszító, mint a rend es szabadság harmoniáját fentartó erők ki nem egyenlítettnek, forradalomra vezet.

E kettős iránynak: *a rend- és szabadságnak harmoniába hozatalára* irányulnak történelmi idők óta az állami körületté alakult nemzetek ösztörekvései, s az egyik iránynak a másik rovására való túlajtása sikeres reakció hiányában nemzeteket buktatott meg.

Igy, az ó-kori ázsiai államok alapja az isteni világregend, mely a fejlődés és művelődés bizonyos polcán megállapodott s politheismusha sülyedt nép felett theocraticus jellegű despotiákat teremtett. Mert a vallás, az állam és a jogi rend egymástól elkülönítve nem lévén, minden törvény és institutio alapja a vallásban gyökeredzett, a hitalapítók, egyszersmind törvényhozók, s a végrehajtó és igazgató hatalom az áldozárok kezében volt. Ezt mutatja Egyptom, India, Perzsia és Assyria államszervezete az ó-korban. Ezen államokban a vallási szabványok, mint az isteni kinyilatkoztatáson alapuló törvények, az ember magán- és társadalmi életét absorbeálják, s miután az isteni eredetű törvényeket — melyekre a despoták, mint az istenek leszármazói hatalmukat alapíták — emberi önkény meg nem változtathatja s az egyént az állam egészen elnyeli, megsemmisíti: a szellemi és anyagi haladás stagnatiója ez államoknál természetes.

A görög államok constitutiója, ellentétben a keleti isteni világregenddel, a politikai renden alapszik, melyben az istentől származott s vallás által támogatott absolut hatal-

mat a *status* eszméje helyettesíti s az egyént ép úgy absorbeálja az állameszme, mint az isteni világregend keleten.

E politikai rend azon csapongó szabadsággal szemben szerveződött, melyre Drakó vérrel irta törvényeit. Csak Róma az, hol a köztársaság idejében, de nem a császárság alatt is egyszersmind, az egyéni önállóság és jogosultság az állammal szemben kifejezésre jut.

Ha ez államok sorsát tekintjük, azt látjuk, hogy a keleti despota államok összeroskadtak a mindenható isteni rend alatt, mint ezen rendszer folytán műveletlenségben stagnáló népek a fő elbukása s a rendszer szétbomlása után a versenyt kiállni műveltebb népekkel képesek nem lévén; Görögországot megölte a szabadság azon tulhajtott formája, mely — egy személyben egyesített központi hatalom organisatiója hiányában — a hegemonia felett támadt verseny és particuláris irányú törekvések folytán szabadosságba csapongván, szétbontotta a rendet, kiölte a munkásságát s ochlocratia alakjában garázdálkodott.

A keleti népek sorsa közömbös, Görögországé szánalmat ébreszt, de a caesarismus idejében tulhajtott rend alatt görnyedező Rómáé megrendít.

A történelem bizonyítja, hogy a szabadság rovására tulhajtott rend mindig tragicusabb katastróphát idézett elő, mint a szabadságnak a rend rovására való tulságos kiterjesztése, ha a sikeres reactio elmaradt; mert emez csak a becületes, türelmes munkásságot, de amaz az egyéni öntudatot öli meg; emez a politikai moralra veszélyes versengést, kalandorkodást szül, amaz pedig vérfürdőt készít elő.

Róma sorsa ily tragicus. Összeroskadt a szabadságot meggyilkoló caesarismus mindenhatóságának s a jog helyére hatalmat ültető rendnek sulya alatt.

Róma bukása s a középkor kezdete egyidejű esemény. A római, mint az ó-kor ösztörekvéseit kifejező hatalom összeroskadván, századokig nincs állam s constitutio. Csak midőn a vándornépek, Europa új térképének alkotói, állandóan megtelepednek s a keresztény tanok s a római jog-és állameszmék befolyása alá jutnak: újul meg a harc ismét rend és szabadság között.

Történelmileg kimutatható, hogy minden új állam a rendre tör először, melynek forrása a vallási tanok által szentesített központi hatalom, támasza a fegyver, indoka a létért való küzdelem szükségessége. Mert a rokontörzsek nemzettestté csak eddig élvezett korlátlan szabadságuknak a

központi egységes hatalom felállítása által való megszorítása mellett egyesülhetnek s mert a fenállásában veszélyeztetett s léteért küzdeni kényszerített új állam biztosítéka a haderő ennek lelke a rend, sikerességének feltétele erős, egy személyben egyesített központi hatalom, melynek tartósságot a kiváló hadi tudomány mellett az istenektől való leszármazás biztosít.

A rend megszilárdul s fenáll előbbi organisatiójával s biztosítékaival továbbra is, noha sem indoka, sem szükségessége nem igazolható többé.

Az állam létele kifelé harcok által biztosítván, mint-hogy a szellemi tovább fejlődésre a polgárosodás feltételei még hiányoznak, belső háborúk dühöngenek; a trónnak a hűbéri rendszer által alkotott támaszai: a tartomány urak, a közbátorságra azon korban veszélyes roppant vagyonuknál fogva elhatalmasodván, nemcsak a csiráiból büni kezdő szabadságnak, hanem a fennálló vasrendnek is rémei lesznek. Az ököljogot gyakorló anarchia a személy- és vagyonbátorságot eltapsván, a királyi hatalom magán hatalommá sülyed, melyet betölteni a német ötven évi interregnum alatt nem mer vállalkozni senki.

A rendetlenség eme szélsősége, melyben a szabadság és ököljog szimultan fogalmak, provocálja az erős központi hatalmat, az egyéni mindenhatóságra alapított rendet; az absolutismust. Így születik a tartomány urak legyőzésével a „l'État c'est moi” fogalma.

XIV. Lajos állama képviseli ez eszmét, mely hatalmát a szuronyok élén hirdeti; hogy félelmét elrejtse, vasha öltözik; polgári constitutio helyébe a dienst- és abrichtungs reglement ülteti; Franciaország egy nagy tábor, XIV. Lajos nem király, hanem fővezér, kinek életével milliók élete azonosíttatik; állampolgárok nincsenek, mert nincs azokat befogadható állam, mert az állam egy ember. ki legfőbb bíró, fővezér, igazgató és kormányzó a mindenhatóságig.

A törvényhozói, birói és végrehajtói hatalomnak felelősség nélkül egy személyben való ezen egyesítése, mely támaszában: az óriási haderőben Europa nyomorainak száradokra el nem apadó forrását nyitotta meg; a rendnek a szabadság rovására sőt elfojtására vezetett ezen tulságos formában való nyilatkozása a történelemben soha nem látott erőben keltette fel a reactiot a francia forradalomban, mely a ledöntött központi hatalom romjain felvirágozott szabadságot az erős ellenreactiótól kapott roppant lökésnél fogva

oly szélsőségig vitte, hogy csak a minden absolutismusnál rémitőbb terrorismussal hitte azt fentarthatni s vérben kellett előbb megfürödni, hogy elég merész lehessen — megittasodva a vérszagtól — az európai összes hatalmak coalitíójával szembezállani.

Europa continensén a parlamentarismus magvait a francia szabadságeszmék hintették el. Ezredéveken át tartott annyi vájúdás, hatás és ellenhatás után a rend és szabadság harmoniába hozatalára az első józan okos mértékkel alkalmazott eszköz a parlamentarismus volt, mely a központi hatalom által képviselt rend túlhajtása és veszélyessé válhatása ellen a népnek az államügyek vezetésében a képviselők választása által való részvételét állította fel a szabadság védelmére s az önkény, meg a kormányzó és igazgató hatalom túlkapásai ellenében garantiát a felelősségben talált.

Láttuk a fentebbiekből, hogy történelmi idők óta a rend és szabadságnak, a socialis élet eme két szélsőségének kiegyeztetése tartotta — s tartja még ma is — küzdelemben az emberi törekvéseket. A szabadság, mint a socialis élet alanyi, a rend mint tárgyi eleme szerepel, s az ezek irányában kifejtett küzdelem hármias irányú törekvésben nyilvánul, melyeknek eleje a szabadság megvalósítása, második a rend fentartása, harmadika a két szélsőség közvetítése. Ezen küzdelmek eddig az alkotmány construálását, ezentúl az alkotmánynak az igazgatással való összeegyeztetését czélozzák. Mert az alkotmányképződés a parlamentarismus által epocháját elérvén, a tovább fejlődés sulypontja minden művelt népnél az igazgatásban fekszik, mivel az alkotmány csak eszköz, az államot kormányzó és igazgató erők mozgásba hozatalára, a szellemi és anyagi jólét megteremtésére.

Az alkotmány szervezése a közép- és uj-kor feladata és érdeme volt; a legujabb kor feladata a kormányzó és igazgató hatalom szervezése az alkotmány integritását garantírozó parlamentarismus alapján. A közép és ujkor jogi és politikai irodalma államjogi műveket adott a világnak s az irányelvek iskolákat teremtettek; ma a közigazgatás tana és rendszere van s kell, hogy legyen napirenden. Iskolákat ez nem teremt, mint az államjog, mert eszköze nem a bölcsélet, hanem a practicus élet tapasztalatai, *basisa azonban mindig az államphilosophia által reproducált alkotmány*. Ez azon alap, melyet az igazgatás szervezésénél szem elől téveszteni nem lehet, nem szabad.

Mint eddig minden állampolgártól megvártuk, hogy

államának alkotmányáról öntudattal birjon, épugy jövőre attól, ki a jogügyekben való részvételre jogosultságot igényel, lényeges feltételkép fog követeltetni, hogy az igazgatás, ennek elvei, feladatai- és jogairól legalább is hasonló tiszta öntudattal s fogalmakkal birjon.⁶

Az állampolgárnak most kifejtett feladata, s különösen az alkotmány alapján a közügyekre befolyást gyakorolni, azokban részt venni jogositott s organum gyanánt alkalmazott állampolgárnak a kormányzás- és igazgatásban való jártasságát garantirózó qualificatio s a felelőségnek az igazgatásban mint a tovább fejlődés organumában való perfect keresztül vitele képezi az alapot, melyre ezen munkát hazánk államszervezete szempontjából fektetem. Azon szoros kapcsolattal fogva, mely a kormányzat és alkotmány között fenáll, indokolt, sőt szükséges annak Europaszerte törvényhozásilag való kimondása, hogy az államigazgatásban való tényleges részvétel feltétele az alkotmány- és kormányzatban való taxative megállapított qualificatio.

II.

Ha északtól délnek egy, az európai continenset két részre osztó vonalat húzunk, nem dicsekedhetünk azzal, hogy a magyar királyság a modern cultura minden vívmányait élvező nyugati csoportba tartozik, sőt ennek folytán a századokon át irók és gyakorlati politikusok által hangoztatott missiót: *a nyugati műveltséget keletre által plántálni*, sem tudta betölteni eddig.

Ennek oka számos.

Az Árpád-ház alatt természetesen e missio betöltésére, mely a magyar nemzet európai hatalmi állásának feltétele, ma inkább mint hajdan — még gondolni sem lehetett, mert e missio még akkor a nyugoti nemzetek befejezetlen consolidatiojánál fogva tárgyaltalan volt.

Azontúl a török ellen tüzhelyét századokon át védeni kényszerített nemzet alig gondolhatott a nyugoti polgárosodás vívmányainak befogadására s alkalmazására, még kevésbé annak átplántálására; mert itthon kiülte csiráiban ezen intézményeket a török, keleten pedig nem volt a műveltség oly fokán álló nép, mely a civilisatio vívmányait befogadni képes lett volna.

A Habsburg-dynastia jogora alá jutván, provinciának tekintetett, melyet csak kormányoztak, de nem igazgattak,

ezt sem a nemzet alkotmányának elvei szerint, hanem azok ellenére eszközölték s a nemzetet a tovább fejlődhetés rovására — mely nekik is érdekek lett volna — alkotmányáért való százados küzdelemre provocálták. Austria traditióinak alapja, gyökere nyugaton volt, s a bécsi politikusok sem elég geographiai, sem elég politikai ismerettel nem bírtak ahhoz, hogy Magyarország becsét az európai nemzetközi államviszonyokban felismerjék. Hogy e felfogással Bécs ma sem tud és akar teljesen szakítani, elég bornirtság, de Austria politikusainál természetes s vitatása nem is ide való.

A most vázolt körülmények közrehatásából folyó más-
sik ok, *hogy a magyar nemzet ezredéven át mai napig sem tudta amalgamizálni, magába olvasztani a szent korona uralma alatt élő különféle nemzetiségeket, s hogy a magyar államnak consolidatiója még ma sincs befejezve.*

Történelmi, még inkább politikai tájékozatlanság azt vetni fel a nemzetiségi kérdés vitatásánál, hogy az Árpádok korából nem ismerünk nemzetiségi aspiratiókat. Persze nem!

A nemzetiségi kérdés az Árpádok alatt geographiai, ma pedig politikai. Akkor az a fegyverek élén volt, ma pedig a parlamentben, az alkotmányban, a sajtóban, az irodalomban van. Akkor e kérdésre megfelelt százezer katona s a kérkedőt elnémitotta egy ütközet, mely őt a győző hatalmába, kényébe ejtette; ma, miután a szerencsés alkalmak elszalasztása folytán e kérdést az alkotmányban meg nem oldottuk, egyetlen fegyvere a kormányzás és igazgatás, mint a továbbképződés eszköze, mely nem csak egy pár magyar hirlapban s a parlamenti interpellációkra adott ministeri feleletekben volna magyarnak mondandó, hanem magyarnak kellene lennie a „Zasztavában“ a „Telegraphulu Romanuban“, Túróc Szt.-Mártonban, Újvidék közgyűlésén s a nagy-szebeni és balázsfalvi congressusokon.

Mért nincsen így, s miért kellene így lennie, az a most kifejtettektől eltekintve is, az alábbiakból kiviláglik.

További ok, hogy a magyar királyságban az államalakulástól kezdve napjainkig — a vérszerződést s a parlamentarismust kivéve, tehát majd egy ezer évet tevő cyclus alatt a rend és szabadság kiegyeztetésére irányuló komoly törekvést nem látunk.

Vagy ily törekvés volt-e az árpádkori oligarchia anarchicus szereplése, az Anjouk alkotmány ellenes uralkodása s Austria provinciáló politikája? Ki mondaná ezt?!

Ide járul, hogy a magyar királyságban, az első Árpá-

dok korát kivéve, centralisatio, mint a rend megteremtésére, a consolidatio befejezésére s ezzel a nemzetiségi kérdés megoldására a nyugoti államokban alkalmazott eszköz, soha sem volt, ha csak I. Mátyás kormányzását annak nem tekintjük.

De nem volt tiszta szabadság sem a törzsszerkezet s az első árpádházi királyok korát kivéve, mert ha nem volt hűbéri rendszer, volt jobbágyság, melynek viszonya a hatalmasokhoz épügy méhe volt az ököljognak, mint a tartomány úraság nyugaton.

Nálunk mutatkoztak szintén, el nem vitatható, a nyugoti államok consolidatiójának folyamatában nyilatkozó jelenségek hatásai, de nem azok következményei. Az angol, a francia, a német, de még az olasz is, nem kényszerült kevesebb nemzetiséggel megküzdeni, míg az állami consolidatiót befejezheté, mint mi; mégis ma már nem ismer állama területén mást angolnál, franciánál, németnél, olasznál s nem kényszerült egyik sem nemzetiségi törvényt alkotni s az államban államot alakítani.

E jelenségeknek figyelmen kívül épen nem hagyható oka az is volt, hogy nálunk politikai és jogi munkásság, illetve irodalom, felette későn ébredezett; későn ébredezett különösen a jog- s állambölcsélet — s ma sem épen virágozik még — a rend és szabadság eszméjének pertraktálására hivatott ezen eszköz. Nemzetünk politikai és jogi nézeteit könyvekből nem, hanem országgyűlési gravamenekből ismerhetjük a múltban, melyek oly gyakran ad acta tétetek s ismeretők édes kevés halandóval volt közös. A jogbölcsélet, politikai s jogi irodalom hiánya a kifejtett körülményekből könnyen megfejtető, úgy hogy nem az bámulatos, hogy ilyesmi nem volt, hanem az, hogy a szellemi éberség fentartására ható ezen motivumok nélkül is oly csodálatos szívóssággal birtak s apathiába nem estek őseink az alkotmányért való küzdelemben.

E küzdelem a kor igényei által követelt módosításokkal megőrizte számunkra szent István alkotmányát. Baj csak az, hogy midőn a nyugoti nemzetek a nemzet- és államegység, s a rend és szabadság kiegyeztetése érdekében a kísérletek egész sorát alkalmazták már, mi folytonosan egy állásponton maradtunk századokig; mert folytonosan az alkotmányért küzdvén, melyet jobban kellett feltenünk Bécestől mint a nemzetiségektől — s annak elismertetéseért harcolván, a javítás és összeegyeztetés modozatai felett nem tanácskozhattunk, mivel az alap, melyen azt tehattük volna: az

alkotmány, el nem ismertetett, folytonosan megtámadtatott s a nemzetnek alkotmányáért, szabadságáért való küzdelme a központi bécsi hatalom egészen ellentétes irányú, soha kiegyenlítési módot keresni nem akaró törekvéseivel állott szemközt egész 1848-ig, midőn a nyugoteuropai állameszméket vitató sajtó által a nemzet hátramaradását felérezvén, s a küzdelem meddőségébe bele fáradván, erőszakhoz nyúlt, forradalmat csinált, mely elbukott ugyan célzataival, de annak rugói a nemzet keblében megmaradván, megteremték, kedvezőleg alakult nemzetközi viszonyok segítségével, a parlamentarismust.

Mem tehetem, hogy a vázolt körülmények képesán fel ne említssem azt is, mint okot, s munkám alapgondolatánál fogva jelentékeny okot, miszerint a magyar királyságnak sem közigazgatási irodalma, sem politikailag a modern jog állam eszméjével kapcsolatba hozott közigazgatási szervezete nincsen. Nem csak hogy privat-passióból nem foglalkoznak nálunk e tudománnyal, noha a továbbfejlődés súlypontja az igazgatásban fekszik, de még egyetemünkön is hallatlan mostoha bánásmódban részesül. Mig a politikának három tanszéke is van, a közigazgatásnak csak egy, s a közigazgatási törvények előadását el nem odázható tanár legjobb akarata mellett sem vállalkozhatik arra, hogy az európai igazgatási rendszerek ismeretét, vagy az igazgatás elméleti tudományát előadja. Ha tudósaink e tudományszakot háladatlansága miatt nem művelik, mert hiszen nálunk minden urfi szolgabírónak született — az államnak kötelessége ápolni azt.

Mert alkotmányunk képződése befejeztétvén, »a jelennek és jövőnek feladata, hogy az államképződés teljessé és befejezetté legyen, más szóval, hogy a kormányzás az igazgatással s az igazgatásról szóló tan az alkotmánytannal egyenvonalba helyeztessék, mert az igazgatástán az államtudományok Pandectáit képezi.«

Ez elv s annak nálunk teljes elhanyagolása, magában elég argumentum arra, hogy ezen bár értékre nem nagy, de teljes jóakarattal irt munkát közrebocsátottam.

Mert fölösleges azt bizonyitanóm, hogy hazánk igazgatás joga nincs a fejlettség azon fokán, melyet az állameszme és az államigazgatás közötti kapcsolat követel. Sem irodalma, mely az állameszme és igazgatás harmoniába hozatalát célzó intézményeket megismertetni, s azok behozatalának, alkalmazásának szükségességét hangsúlyozni, elis-

mertetni s a családi dynastiák és coterriák törekvéseivel sikerrel szembe szállni képes volna, sem qualificált hivatalnokai az igazgatásnak nincsenek, kiknek támogatására az irodalom számolhatna. Így pedig a feladat háládatlan, ismeretes lévén, hogy a közigazgatás organumává való felavatáshoz nem kell egyéb nálunk, mint enni, inni s tánczolni jól tudni s nőtlen embernek lenni.

S ha nincs meg az állameszme és igazgatás, különösen a beligazgatás között a szoros kapocs, mely szerint egyik a másiknak feltétele s okozmánya: nem alakulhat tiszta nézet a végrehajtó hatalomnak sem fogalmáról sem tartalmáról, mert ennek feltétele, hogy „ismerjük az igazgatásra nézve azt is, mi az emberi ismeretek minden ágaira nézve áll, hogy az egyes rész lényegét csak az egésztől kölcsönözi és kellő megérthetését csak az egész ismerete által nyeri. Ezen egész az állam sok alakzatu életével, a mint az feltétlenül szerves elemeivel, nagy tényezői a nép és a terület, a gazdaszat és társadalom által százszorosan változatos egyéni alakzataira történelmileg kifejlődött és jelentkezik.“

Ugyanazért a végrehajtó hatalom fogalmának és tartalmának ismerete feltételét képezi az alkotmány elveit az állami cselekvőségbe átvivő igazgatás ismeretének. Ez ismeret az állam közigazgatási organumaitól feltétlenül követelendő. A követelés jogalapja a kormányzó hatalom, kiviteli sikerességének feltétele a qualificatio, melynek szükségességét az alkotmány alapján a rend és szabadság harmoniába hozatala indokolja s a parlamentarismusnak biztosítékát képező felelőségnek az igazgatás egész szervezetében való érvényre emelése követeli.

III.

A parlamentarismus mintaképe ez időszert Angliában van.

Nem szándékom e kijelentéssel azok útjára térni, kik az angol és magyar alkotmány között mutatkozó esodálatos rokonságot magasztalván, magasztalásuk indokait a „magna Charta“-ból s „Arany bullá“-ból meritik; mert ha a két alkotmánylevél keletkezési indokainak azonosságát nem is tagadom, az egyező keletkezési okokból folyó eredmények hasonlóságát vitató állítást alá nem írom.

Nem is ezért hoztam említésbe az angol parlamentarismust, hanem azért, hogy kiemeljem, miszerint az angol

parliamenti alkotmány alapgondolata: az állami főhatalom elismerése a társadalom felett.

Ez bizonyítja, hogy habár a keletkezési okok a két alkotmánylevélnél nálunk s Angliában azonosak voltak, nem egyszersmind az azokból folyó következmények. Midőn az elgyengült Árpádkori királyság mellett nálunk az oligarchia bitorolta a fejedelmi jogokat: Angliában a parlamentarismus már embryójában volt, s midőn az anarchiát nálunk csak az Anjouk alkotmányellenes uralkodása törhette meg: Angliában már parlament volt. Mi a bírósági constructióról még fogalommal sem birtunk:-- e fogalom alig tíz éves nálunk — Anglia már 1360-ban az államhatalomnak az igazság egyenlő elvei szerint való kezelése biztosítékául a „békebiróság“ intézményét állította fel, s III. Eduárd alatt kimondta a jogi ministeri felelősséget, holott nálunk, a végrehajtó hatalom fogalma- és tartalmáról mai napig sem alakulván tiszta nézet, ma sem tiszta még az.

Mindezt nem kritikai viszketegből, hanem azon okból és célból hozom fel, mert e munkában nem vehettem alapul alig tíz éves parlamentari alkotmányunkra való tekintetknél fogva, az angol alkotmányi és igazgatási intézményeket, melyek más légkörben, más nemzeti aspiratiók és nemzetközi viszonyok hatása alatt, geographiailag zárt területen fejlődtek ki; oly területen, mely az európai continenshez nem tartozik, de világállam.

Hozzá teszem még, hogy az alap, melyre idegen államok intézményeit fektetni annyira minden áron szeretjük, minden praemissa nélkül, úgyszólván erőszakkal hozatott be, mert hátramaradásunk fonáságaiban úton útfélen megbotolván, előfeltételek nélkül alkalmaztuk az idegen intézményeket.

Ez irányt én nem követem, s azért munkám alapgondolatának érvelésért hazai viszonyainkra, nemzetközi állásunkra, állami consolidatiókra és aspiratióinkra való tekintetek mellett, az európaszerte általjában elfogadott államjogi és kormányzatpolitikai elvekre fektetem, melyek a befejezett alkotmánynak, a jogállamnak és parlamentarismusnak elmaradhatlan folyamányai s követelményei.

Épen ezen okból, ha nem is terjeszkedem ki az angol, vagy más nemzetek kormányzatpolitikai intézményeire, s miután az előfeltételek hiányzanak, azok behozatalának szükségességére, a parlamentari alkotmány alapgondolatát, az állami főhatalom elismerését a társadalom felett, az európa-

szerte egyöntetűleg szervezendő parlamentismus természeténél fogva, feltétlenül alkalmazni kívánom; alkalmazni kívánom különösen munkám alap gondolatánál fogva, mert azon szoros kapcsolat folytán, mely az állameszme és államigazgatás közt általában, de különösen az állameszme és belügyi igazgatás között fenáll s fenn kell állnia, az állami főhatalomnak a társadalom feletti elismeretése a végrehajtó hatalom nyilatkozása által érhető el, miután az alkotmány elvei csak a végrehajtó hatalom által vitetnek át az igazgatásba; átvitetnek pedig az állameszelekvősége által, mely akként keletkezik, „hogyan az államnak az alkotmányban törvényhozás útján nyilatkozó akarata a tényleges életviszonyokban nyilvánul és megvalósul.“ E viszonyok különbözők lehetnek s változhatnak, de az államakarat mindig egységes.

Mint fentebb kifejtettem, az alkotmányképződést a jogi és politikai felelősségre fektetett parlamentarismus fejezte be s a rend és szabadság kiégyeztetésére irányzott első józan okos mértékkel alkalmazott eszköz a parlamentarismus volt, melynek alap gondolata az államhatalomnak a társadalom feletti elismerése lévén, eszközeinek sokaságával s az ezek által nyilatkozó egységes cselekvőséggel szervezte a rendet és rendszert, mint egy töről nőtt különbözőzetek teljességét s a jogi és politikai felelősség által garantizozta a szabadságot.

Am nem mindenütt teljesen.

Mert az alap gondolat nem mindenütt érvényesülvén egész teljességében, a felelősség elve csak az alkotmány szervezetben s a kormányzásban jutott teljes érvényre, de nem egyszersmind az alkotmány elveit az igazgatásba átvivő végrehajtó hatalomban. *Kormánysszervezet létesült, de igazgatási szervezet nem.* Hol a parlamentarismus praemissák alapján állandósult s történelmileg át meg átalakulva szerveződött, ott az alkotmány és igazgatás, különösen a beligazgatás közötti kapocs gyakorlati cselekvőség által kifejezésre juthatott s az igazgatás szervezete a felelősség alapján megalakulhatott.

Nem így nálunk, hol botrányosan rossz, félszveg köz-igazgatás mellett minden praemissa nélkül, úgyszólván erőszakkal hozták be a parlamentarismust; nem volt nemzedék képzett és alkalmas, s nem volt rendszer, mely a parlamentarismus által az alkotmányban nyilatkozó államakaratot az állameszme és igazgatás közötti kapcsolat által követelt cselekvőség szerint megvalósíthatta volna. Hátramaradásunkat a nyugoti nemzetekkel szemben felérezvén, intézményeink

újak, felette újak s korukat — praemissák nélkül hozatván be — 10—15 évvel megelőzik s az igazgatás megannyi ressortjában a rendszertelenség forrásaivá válnak. Tanulmányi rendszerünk pedig az egyetemen az ifjúságot, a jövő zálogát a politika csábjai felé kergetvén, az erős kormányhatalomban, ha a felelősség alapján szervezett igazgatás által támogattatik is, a mai félszeg igazgatási szervezet által megőrizhetni vélt szabadságra veszélyt látunk.

Azonban valamint az intézmény félszeg, úgy félszeg a felfogás is, mely az intézményből meríti érveit. Sophisma az, hogy a rend és a szabadság együtt ott virágozik, hol a nép a kormány hatalmat nem érzi, mert ily állapotban nagyobb veszély van a jogra még az absolutismusnál is. Fegyvernyugvás e két ellentét között nem képzelhető. Mert ha a nép nem érzi a kormányhatalmat, az csak úgy lehetséges, ha a kormány kénytelen érezni a nép hatalmát. Nem absordum volna az? Nem tagadása volna-e ez az államegység eszméjének? Pedig ily absordumot mi láttunk már, midőn Magyarország 52 kis országot képezvén, a kormányhatalom a nép hatalom gyámsága alatt állt s az állameszme egységét megvalósítani s az egységes államakaratot kifejezésre juttatni az állami cselekvőség által, az ötvenkétféle irányú particularis törekvés által megzsibbasztott végrehajtó hatalom nem volt képes.

E rendszer gúnyolása a kornak, melyben alkalmaztatik, gúnyolása a parlamentarismusnak, mely az alkotmány képződés teljességének a jogállam által követelt criteriuma s az a mellett való kardoskodás visszaesést mutat a középkori jogbölcséleti eszmék küzdelmeibe, melyek négy fal között államtanok kiczirkalmazására igen alkalmasak, de az államactionál „hoppon” maradnak és gyalog járnak.

Mert hogy a törvényhozásban az államakarat nyilatkozik, a végrehajtó hatalom alapján kifejtett cselekvőség által pedig az igazgatásban érvényesül; hogy az államakarat nem más, mint a parlamentarismus folytán gyakorlatilag is az állam alattvalók egyesült akaratának képviselése, s az igazgatás nem egyéb, mint az államakarat által mozgásba hozott állami cselekvőség, mely az államakarat egységre s államcselekvési egységre támaszkodik s támaszkodhatik csak sikerrel: rég eldöntött s elfogadott államjogi fogalmak, melyeknek tagadása, egyszersmind tagadása a parlamentarismusnak.

E tagadása a kifejlődött államtanoknak, a parlamen-

tarismus behozatala dacára is jelentkező ezen stagnatio eredményezi, hogy az igazgatásnak az alkotmány által követelt organisatióját keresztül nem vihetjük, az állameszme és végrehajtó hatalom közötti kapcsolatot kifejezésre nem hozhatjuk. Alkotmányunk befejezett, de a küzdelem az alkotmányért nem. Meddő harczot folytatunk azért, mi már meg van, s okot a harczra nem szolgáltat, mert fenállásának biztosítéka nem az érte való küzdelem, hanem az elveit az igazgatásba átvivő végrehajtó hatalom szervezése, az állameszmének a végrehajtó hatalommal való kapcsolatba hozása s a rend- és szabadságnak az igazgatás organisatiója által való kiegyeztetése.

Az alkotmányért való meddő harcz akadályozza a bel-igazgatásban szükséges rend organisatióját, az organisatio hiánya folytán megsibbasztja actionkat kifelé a nemzetközi viszonyokban, az állampolgárok qualificált részét a politika csábjai felé kergeti, az ipari és gazdasági életre szükséges csendes és az eredményt türelemmel váró munkásságot, mely a hatalmi állásnak az anyagi jólét alapján feltétele, megöli, s a kalandorságra hálás tért nyit.

Csak a jogi és politikai felelősségre fektetett parlamentarismus alapján az alkotmány elveit megvalósító, renddel és erővel imponáló belügyi igazgatás az, mely a rendtől feltételezett munkásságot, s ennek alapján a takarékoságot, a nemzeti vagyonosodás és jólét ez alapfeltételeit, kifejtheti s a nemzet kifelé való szereplésének tartósságot és sikert biztosít; csak az igazgatási organumoknál érvényre emelt felelősség alapján szervezett, renddel és erővel imponáló belügyi igazgatás az, mely a parlamentarismusra fektetett jogállam eszméjének megfelel s melynek alapján a nemzetiségi kérdés megoldható s az állami consolidatio befejezhető.

Ily beligazgatási szervezet alakíthatásának feltétele az osztatlan felelősség, garantiája a qualificatio s eszköze — még ha átmenetileg alkalmaztatnék is — a kinevezési rendszer; mert a qualificatio az alkotmány elveiről nyert tiszta nézeteket végrehajtás utján az igazgatásba átvizsi, a kinevezési rendszer pedig a felelősség elvét garantirozza.

Ily beligazgatási rendszer a szabadságnak nem ellensége, sőt a felelősség alapján annak biztosítéka s túlkapásainak correctivuma a végrehajtó hatalomnak alkalmas módosítása. Ily beligazgatási rendszer a parlamentarismus és igazgatás között szükségképen megállapítandó összhangnál fogva, a jogállam feltétlen követelménye s elengedhetlen feltétele.

IV.

A modern államintézményeknek praemissák nélkül történt behozatala s az állam- és joghölcsület felette szerény képvisellete okozza, hogy az állameszme egységessége folytán egyetemes jellegű államintitutiok kérdése pártkérdéssé degradáltatik, minek folytán mind a védelem valamely intézmény mellett, mind a támadás az ellen nélkülozi a tárgylagosság azon mérvét, mely az ellentétek kiegyenlítésére szolgáló alap lehetne. A társadalmi életet a napi politika kérdései uralván, a szaktudomány nem férközhetik hozzá, annál kevésbé, mert a kormány által iniciatívált s pártja által támogatott minden intézményben a politikai sajtó a kormány hatalmi körét szélesbitő eszközt látván, sokkal inkább felabajgatja s elkeseriti saját párthiveit, hogysem a szaktudomány érveléseit kellő komolyság- és higgadsággal meghallgathatnák, noha ez által számos intézmény félszogségei kerültenének el s nem vonná talán meg a kormány — mit jelenleg eléggé nem kárhoztathatólag megvon — előzetes szakbirálatát valamely javaslatnak.

Igy vagyunk a közigazgatási tisztviselők kinevezésének kérdésével is. Felette sok párt- és családi érdek füződik hozzá, melyek a kérdés értékét degradálják. A mily mérvben növekedik a kormányhatalma, oly mértékben csökken az ellenzéké, igaz; de az is igaz, hogy a mily arányban tágul valamely hivatási osztály szerepköre, oly arányban szükül a családi dynastiák- és cotteriákra támaszkodó nebulóké.

Ez okokkal hozható kapcsolatba, hogy a megyei autonomia vesszőparipáján nyargaló párt, melyhez a tényleg hatalmat gyakorló megyei tisztviselők nagy része ép úgy tartozik, mint az ellenzék, — mert nem csak párt, de érdek kérdés a kinevezés, -- gyüloknak tekinti a kinevezési rendszert, mely a népszabadság életére tör.

A főhatalom betöltésének 1687. előtt alkalmazott módjáról alkotott tan gyökeret vert a nemzet gondolkozásában, s noha a királyi szék betöltésének módja rég megváltozott már s a választási rendszert a közigazgatásban kinevezési rendszerrel felváltani hasonló okok sürgetik: a kormányhatalom túlkapásait felő párt s az érdekeit koczkáztatva látó középnemesség mai sarjadéka garantiát a pártküzdelmeket provocáló s ezzel a közszellem megalakulását gátló választási rendszerben keres, mely szerinte az autonomiának biztositéka.

Már pedig, hogy parlamentarismus és osztatlan felelősség nélkül alkalmazott választási rendszer összeegyeztethetlenség, csak a parlamentarismus tagadásával tagadható!

De hát hova lesz így az autonomia?

Megmarad a községi intézményben, mely tulajdonképeni hazája. Megmarad a megye is geographiailag, hatóságilag mint másodfokú politikai tényező a kinevezési rendszer mellett is s bástyája lehet az alkotmánynak azontul is. Mert a kinevezés nem az autonomia ellen irányul, hanem célja csak az, hogy a napról napra szaporodó kormányfunciókban a végrehajtó hatalom qualificált és osztatlan felelősséggel eljáró organumokban sikeres támaszt és segédeszközt találjon.

Azon felfogásban egyébiránt, mely a megyei autonómiát és választási rendszert correlativ fogalmaknak tekinti, óriási tévedés van, mert a két fogalmat összeköti a nélkül, hogy összekötő kapocs léteznék, vagy ily összeköttetésre az ok fennforogna, miután egyiknek eltörlése a másik felállításának nem föltétele, nem oka, nem is okozata. Egymás mellett megállhat mindkettő.

Mert ha correlativ fogalmak gyanánt fogadnók el az autonómiát és választási rendszert, el kellene fogadnunk azon állítást is, hogy az autonomia választott tisztviselők által gyakoroltatik jelenleg.

De ez nem igaz!

Mert a közigazgatási tisztviselők sem eszközei, sem garantiái az autonómiának, sem nálunk sem másutt, minthogy e tisztviselők hasonlóan más államhivatalnokokhoz, szintén az államérdekek szolgálatában állanak. Ez érdek pedig minden particularis érdek felett áll, mert az állampolgárok összérdeke.

A közigazgatási tisztviselők által választási rendszerünk mellett teljesített szolgálat azonban jelenleg sem helyhatósági, sem államszolgálati jelleggel nem bír, tulajdonképeni karaktere nincs. Felelősségek az állam és helyhatóság között megoszolván, sem az állam, sem a helyhatóság érdekeinek független képviselői nem lehetnek, s választóik kezétől még inkább függvén, mint az államtól, hatáskörüik nemcsak ellentétes irányú érdekek által korlátozott, de még e szűk körben is erejében megszübbasztott cselekvősséggel járhatnak csak el.

Ily jelenségekkel szemben a qualificatiótól feltételezett s felelősség alapján szervezett kinevezés mennyiben képez támadást az autonomia ellen, azt valóban nem látom s tudom, hogy az autonomisták sem képesek kimutatni, hanemha családí és pártérdekekre támaszkodva, ezek védelmére

támadásul használnak oly intézményt, melyet az állameszme egységessége érdekében védelmezniök kellene.

Mondottam, hogy választás és autonomia nem correlativ fogalmak, egyik a másiknak sem ellensége, sem feltétele s a kinevezés az autonomia megsemmisítését maga után nem vonja, mindkettő megállhat egymás mellett. Nézzük csak.

Azon kapocs, melyet az autonomisták a választás és kinevezés között fenállani hisznek, s hogy e kapocsnál fogva az autonómiát a kinevezés megtámadja, felemlítettett nagy hangon akkor is, midőn a bírák kinevezéséről volt szó, mint legerősebb argumentum a kinevezés ellen s midőn a bírák kinevezettek, magától megdőlt. Hol támadta meg s hogyan támadta meg a bírák kinevezése az autonómiát? Tessék ezt bebizonyítani. De mint ezt nem tudnák az autonomisták sem bebizonyítani, úgy nem tudnák kimutatni azt sem, hol és hogyan támadja meg a közigazgatási tisztviselők kinevezése az autonómiát.

A bírák kinevezésének áldásos következményeit, szemben a világon páratlanul állott választás előnyeivel szemben -- ha ugyan voltak — egy autonomista sem képes tagadni, annál kevésbbé megczáfolni.

Mig tehát egyfelől az, hol és mennyiben támadtatik meg az autonomia a kinevezés által, ki nem mutatható, addig másfelől a választási rendszernek kinevezési rendszerrel való felváltása államérdek és szükség.

„Mert mihelyt az állam megalkotá az igazgatási törvények pártatlan alkalmazására nézve az ellenőrzést — s ezt meg kell alkotnia a parlamentarismus behozatala folytán — ez az egyesnek is jogvédelmül szolgál; ha viszont jogi ellenőrzés az egyesnek védelmére létesül is, hogy támasza legyen és hatással bírjon, nem *néptribunatusként*, hanem a *törvény részrehajlatlan alkalmazásának állami ellenőrzéseként kell felállítva lennie.* (Gneist. Selvgovernment 510.)

* * *

Sokan a kinevezési rendszerben — a parlamentarismus természetét félre ismervé — absolut kormányhatalomra vezető centralisatió eszközt látják, mely a rendet a szabadság rovására növeli.

Centralisatió és decentralisatio, mint összpontosítás és önkormányzat egymással szembe állitható igazgatási rendszerek ugyan, de az egyik ép oly kevésbé támadja meg a másikat, mint a kinevezés az autonómiát. Mig parlamentaris-

mus nem volt s a végrehajtó hatalom túlkapásai ellen nem volt fölállítva a felelősség, mint garancia, a két rendszer, mint ellentét állíthatatott szembe egymással, de a parlamentarismus alapján az igazgatásban követelt felelősség elvénél fogva a centralisatio helyessége vagy helytelensége feletti viták napjai lejártak. *Mert mint a felelősség alapján szervezett parlamentarismus öre, garantiája a befejezett alkotmánynak, felelősség alapján való alkalmazása, illetve összeegyeztetése az igazgatással, biztosítéka az alkotmány elvei realizálásának.*

Midőn a központosítás ma már a cultur- és jogállamnak, irodalomban és politikában egyaránt elfogadott feltétele, vele rémitgetni szüklátkörűség s a parlamentarismus természetének félreismerése.

E kérdés vita alatt volt nálunk a negyvenes években, midőn még parlamentünk sem volt, s már akkor sürgettük annak megoldását az állameszme egységessége érdekében. Maga Széchenyi, kit hazafiatlannak csak nem tart senki, hangsúlyozta, *hogy egyedül a központosítás képes a valódi országos és nemzeti érdekeknek a szétágazó felekezetes helyi érdekek felett érvényt és nyomatékot szerezni.*

A központosítás tehát nem következménye a kinevezésnek s a kinevezés nem feltétele, csupán teljességre emelésének segédeszköze lehet. Mert a központosításnak szerveztetnie kell a kinevezési rendszer nélkül is, miután ez az államfogalom attribútuma, mely fenállott s követeltetett már a parlamentarismus behozatala előtt is, bár veszélyessé válhatása ellen garancia nem volt, mert a garancia csak a felelősség alapján szervezett parlamentarismus behozatalával állott elő, melynek alapfeltételét: a felelősséget, mely a továbbképzésre feltételeül igazgatás sikerességének pedig a leg-erősebb biztosítékául szolgál, nem gyöngíteni és megosztani, hanem az igazgatásban való perfect alkalmazás által erősíteni a cél, ha az alkotmány elveit az igazgatásban realizálni akarjuk. *Akarmunk pedig kell, mert ezt nemzetközi állásunk, állami consolidationk, ipari és gazdasági érdekeink s a nemzetiségi aspiratiók követelik.*

„A jogállam archimedesi pontja, az alkotmány belső kifejtésében nyugszik, az az a társadalomnak törvényhozás, igazgatás és jogszolgáltatás terén egyenletes összeköttetésében *E haladás előfeltétele, hogy a társadalom saját lényét felismerje, azaz tudatára jusson annak, hogg saját magából kiindulva, jogi államhoz jutnia lehetetlen.*“ (Gneist.)

Ebben van a parlamenti alkotmány alap gondolata: az

állami főhatalom elismerése a társadalom felett; és ezzel meg van oldva a centralisatio kérdése is, melyet a jogállam követelményeivel s az állameszme egységességével szemben vitatni nem à jour többé.

Annál inkább szükséges azonban hangsúlyozni, hogy a *parliamentarismusnak az igazgatással való összhangzásba hozatala, az alkotmány elvének az igazgatásban, különösen a beligazgatásban a végrehajtó hatalom útján való megtestesítése s az alkotmányos kormányzat alapját képező felelősségnek a végrehajtó hatalom minden instantiáiban való osztatlan keresztül vitele minden modern cultur- és jogállamra nézve életkérdés; egyszersmind a tartós és eredményes nemzetközi szereplésnek, a cultur és gazdasági haladásnak és a nemzeti, illetve állami consolidatio befejezhetésének feltétele.*

V.

Igen fájlalnám, ha valaki, munkámat olvasva, azon következtetést vonná le abból, hogy az autonomiának ellessége vagyok s ez intézményt támadom meg; fájlalnám, mert jele volna, hogy nem értett meg.

Kimutattam, hogy a választás nem feltétele, nem eszköze, nem is garantiája az autonomiának, s a kinevezés annak nem megsemmisítése, miután a kettő nem correlatív fogalom.

Ezeknek kapcsán ki kell emelnem, hogy a kinevezési rendszernek a megyei intézményt erejében nem megbénítani hanem öregbiteni a célja; ebben a kinevezési rendszer folyamányai fognak tanuskodni mellettem.

Nem téveszttem én szem elől, hogy a magyar királyságnak nem octroyált, vagy ex gratia imperatoris adott, hanem ezredéven át történelmileg kifejtett, s a nemzet gondolkozása — és culturjával s geniusával egybeforott alkotmánya van, melynek a megyei intézmény hajdan védbástyája volt, ma pedig a jogállam által követelt centralisatio alapelveinél fogva a kar, mely a törvényhozásban nyilatkozó államakarat hatályosságának legerősebb argumentuma.

Mert megmaradhat s meg is marad a megye a kinevezési rendszer mellett is, mint az igazgatásnak másodfoku közege; de természetesen nem azon ősi szerepkörben, melyben a particularismusnál fogva az államkormányzás egységes vezetésének útjában állt, hanem annyiban változáson fog ketesztül menni, a mennyiben a modern cultur- és jog-

állam követelményeivel szemben az igazgatás többé nem megyei, hanem állami leendő, minthogy ily szervezés az egységes kormányzásnak s az államakarat egységes természetének attribútuma.

Az igazgatásnak a parlamentarizmussal való ily özszeegyeztetése s a választási rendszernek kinevezési rendszerrel való felváltása által nem fenyegeti veszély az autonómiát, minthogy az autonomia nem a megyei, hanem a községi intézményben, mint az önkormányzat magvában van, mely egyedül hazája a szabad igazgatásnak.

Distinguáljunk.

A megye erejének megnyirbálásáról, vagy eltörléséről beszélék én?

Nem! A kinevezésről. S ki munkámat a fentebbi czélatokkal köti össze, naiv gondolkozást árul el; elfeledi, hogy a megye nem mint a bíróság jogi, hanem politikai organum mely geographiailag meghatározva az igazgatás másod fokú — nélkülözhetlen — instanciáját képezi. s még a mummusként emlegetett centralisatio sem nélkülözheti.

Honnan tehát a vád?

Másútt, egészen másútt van az ok. A kinevezés egyfelől számos basa méltóságot fenyeget, másfelől a kormánypárt kezében erős fegyverré válhatik, az ellenzék küzdelmének sikerességét kockáztatva.

Azonban a kinevezési rendszer behozatalának szükségessége még ezen -- félelmesnek vallott -- következmények beálltával szemben is indokolható.

Mert ha a családi dynastiák és cotteriák hatalmára épített basauralmat megszünteti, a mi kétségtelen, nem csak az igazgatásnak használ, de a hivatási osztály existenciáját is támogatja s a munka megosztás elvét a kormányzati functiókban érvényre emeli; ha pedig a kormányhatalom körét szélesbíti, — a minek veszélyessé válhata ellen a végrehajtó hatalom szervezésében mindenkor feltalálható lesz az orvoslás, — ennek hatását egyfelől gazdasági és ipari s ezek föltételét képező közlekedési érdekeinknél fogjuk örömmel üdvözölni, másfelől eloszlását látandjuk azon anomáliának — mi arczátlanságnak is sok — hogy a magyar királyság szorosán vett anyaterületének egyes kerületei nemzetiségi képviselőt arrogálnak a parlamentben.

Feltéve tehát, hogy a kinevezés fegyvert ad a kormány kezébe pártjának védelmére, — miután mint ismeretes, minden parlamentáris kormányzás, egyszersmind pártkor-

mányzás, — s feltéve még azt is, hogy a nemzetiségi képviselők helyett, kormánypárti képviselők fognak azon kerületekből *expediáltatni*, még azon esetre is, védeni tudom a kinevezési rendszert, a választással szemben, mert még egyfelől a kinevezés behozatala alkalmával a kormány ily machinatioi ellenében elég garancia állítható fel, addig másfelől gazdasági, ipari s közlekedési viszonyaink fejlődése, de mindenek felett az *el nem odázható keleti kérdéssel szemben állami consolidatióknak a nemzetiségi kérdés megoldása útján való befejezése minden pártérdeknél fontosabb államérdek, mint hogy ez a keleti áramlattal szemben, még a dunai conföderatio esetén is a magyarság supremáciájának egyedi zálaga!*

A kifejtettek kapcsán tehát más czél nem lebeghetett szemem előtt, mint kiemelni, *hogy a gazdasági és szellemi kulturánkra való tekintetknél fogva, az alkotmányképződés epochája után a továbbfejlődés súlypontja az igazgatásban fekszik, kiemelni, hogy igazgatásunk mai szervezete a parlamentarizmussal összeegyeztethetlen, s végül, hogy a parlamentarismus alapján szervezett jogállam feltétlen követelménye a kormányhatalom alkotmányosságát garantírozó felelősségnek az igazgatásban való teljes és osztatlan keresztül vitele.*

Mert igazgatásunknak az állami consolidatiót befejezni segítő ily szervezete nemzetközi szereplésünknek, s hatalmi állásunk jövőjének zálaga.

Ily igazgatási rendszer sem az autonomia megnyirbálását, sem a megyei intézmény megőlését, sem a rendnek a szabadság rovására való kiterjesztését nem czélozza; sem nem erőszak az a nemzet alkotmányán, sem nem ignorálása a történelmi fejlődésnek, mert a jogállam feltétlen követelménye, melyet ha mint okot elfgadunk, el kell fogadnunk a rendszert is, mint okozmányt.

En e rendszert plebiscitum alá merném bocsátani azon hitben, hogy leszámítva azok egy részét, kik az igazgatásban jelenleg tényleg részt vesznek, vagy abban a családi dynastiák támogatása folytán jövőre részt venni reményelnek, a nemzet minden józan tagja mellettem szavazna.

Mert a cotteriák és családi dynastiák nyomását milliók érzik, közlekedési viszonyainknak a közmunka váltság czimén befolyt óriási összegek dacára is oly botránys rosasága felett milliók panaszkodnak és szenvednek rövidséget igari vagy gazdasági érdekeikben. Hogyan virágozhatnak fel iparunk, midőn — hogy adatot hozzak fel — Jász-Nagy-Kun-Szolnok megyében, hol egy négyszög mértföldre az egész

országban átlag legtöbb lakó esik, az év két harmad részében az utazás életveszélyes s a feneketlen kátyuk az utast elnyelik, s a kereskedő még a vasuti állomáshoz vezető — tehát forgalmi — úton is áruít két-három mértföldnyi távolságra méter mázsánként 3—4 frtjával kénytelen szállitatni ha ugyan kap oly merész fuvarost, ki az isten kísértéssel járó utra vállalkozik. S ez az ország közepén van így!

A cotteriák és családi érdekek uralma forrása a corruptiónak, mely a politikai moralt megmételjezi, a bizalom alapját képező becsületességet megszeplősíti s a jog- és igazságérzetet megtántorítja. Az ily alapra támaszkodó választási rendszer kitűnő iskolája a schwindleriának, paklizásnak, vagy mint a Zagyva mentén lefordíthatlan — talán cigány — szóval jelölik: „kamukérónak.“ Ne fent, hol az már iskolázott, hanem alant választási rendszerünkben keressük a politikai corruptio gyökerét, mert a családi dynastiák — és érdeksolidaritásokra támaszkodó ezen rendszer a popularitásnak és ugorkafára kapaszkodásnak „schnell-zugja,“ melynek szállitmányait a parliament sinli leginkább.

A megyének dictáló igazgatási organum — nem a pictus masculus-féle főispánságot értem — az alattas organumokkal érdeksolidaritásban állván, hatalmát ezek támogatásától azért nyeri, uralmát ezek érte mindenre kész buzgóságának azért köszöni, mert viszont ezek csak az ő támogatása által maradhatnak meg helyükön. Milliók elégedetlenek vele, de milliók tehetetlenek eszközök hiányában.

Helyi, mondhatnám családi érdekek ütköznek össze államérdekekkel, s keresztül vitetnek az összérdek rovására; mert az igazgatási organumnak erősebb támasza van választói kegyében, mint a központi organum hatalmában s a megosztott felelősséggel eljáró igazgatási organumok az államakaratot megvalósítani hivatott központi hatalomnak legkevésbé sem támaszai.

Pedig ha az igazgatás el is választandó az igazságszolgáltatástól, nem következik, hogy az igazgatás a jogi elemet nélkülözheti. Azon jogi principium, hogy ki sem gazdagodhatik másnak kárával, az igazgatásban sem ignorálható; mert az állam egységes szerves intézmény, melynek akarata és cselekvősége az egyesek összakaratának és összecslekvőségének eredménye s így a localis érdek is csak úgy állhat fenn, ha az összérdeknek is szolgál.

S ha ez igazgatásunk mai szervezete folytán még sincsen így, kérдем:

Rend ez?

Nem! Hiszen a rend egy töről nőtt külömbzetek teljessége, egyesek akaratának az állami összakarathban, localis érdekeknek az állami összerdekekben való egyesülése.

Szabadság talán?

Az sem! A szabadság bár relativ, de homogen fogalom, mely ilyennek csak akkor nevezhető, ha az állam valamennyi polgárával egyenlően közös s mint politikai fogalomnak mindenkor a jog védelme alatt kell állnia.

Hogy a családi érdekek uralma alá helyezett s cottiariák által a szabad vélemény elnyomása folytán absorbeált szabadság ilyen nem lehet, azt bizonyíthatom szükségtelen.

Ha sem a rendi, sem a szabadsági elemet nem képviseli, nem lehet a rend és szabadság harmoniáját czélzó törekvések eszköze sem.

Én ezzel sem a sajtó által ez év folyamán rémnek felidézett conservatismust, sem az absolutisticus tendentiákat magasztalni nem akarom, s azon szélsőségek iskolájához, melyek közül egyik az „állam a népért,“ másik „a nép az államért“-féle elvet vallja, nem tartozom.

Mert „az állam teste a terület, lelke a nép, egyénisége a terület és nép együtt, melyek egymásra kölcsönösen és állandóan hatnak. *Az állam ezen természeti életével szemben áll annak személyi élete, melynek első közege az államfő, másodika az államakarat organuma — mely a parlamentarismus alapján szervezett jogállamban csak osztatlan felelősség szerint organisálható — harmadika az állam cselekvősége.*“

Míg a „nép az államért“-féle elv tehetetlen kormányt, az „állam a népért“ pedig mindenható központi hatalmat teremt, addig a személyi és természeti életének kölcsönös egymásra hatása szerint szervezett állam a rend és szabadságnak harmoniája.

VI.

Hogy az alkotmány elveinek az igazgatásba való átvittele, az igazgatásnak a parlamentarismussal való összeegyeztetése s a rend és szabadságnak harmoniába hozatala végett — az 1871. 18. és 1870. 42. t. cz. leszámítva — nálunk is történt egy pár szerencsétlen kísérlet, nem tagadom, bár eltagadhatnám.

Midőn a Tisza-cabinet és a „szabadelvű“ párt, a közjogi

harcz felretételével megalakult, felhagytunk az alkotmányért való azon meddő küzdelemmel, mely a parlamentarizmusnak megfelelő igazgatási szervezet alakításának útjában állt, a kormány reform törekvéseit folyton ismétlődő válság felidézésével megghiusítá, s oktalan intézkedések terére kergeté, elannyira, hogy ama küzdelem alanyai alig nem szerezhettek már annyi érdemet, mennyivel állami consolidatiónk ellen nyolcz év alatt elkövetett büneiket lemoshatnák.

Ezen a deák-párti kormányokat sarokba szorító küzdelemnek tulajdonítható, hogy 1867. óta nem láttunk még kormányt, mely szorosan körvonalozott, határozott nemzeti irányú politikát követett volna; annál kevésbé láttuk azt az egyes ministeriumoknál. Se szakszerű politika az egyes ressort-okban, se nemzeti politika a kormánytestületben, hanem kapkodás és „Hübele Balázs“-kodás uralkodott mindenütt. Mintha minden - rövid életű — cabinet halhatatlanságra tört volna, nem ismert szentebb kötelességet, minthogy azt, mit elődje épített, lerontsa. A közjogi ellenzék részéről folytatott heves ostrom folytán előállott ezen kényszerhelyzet — nagyobb részt — rendeleti uton való reformálási viszketeget szült, mely a cultus ressort-ban nyilatkozott különösen, melynek annyira szembeötlő felszég következményeit feltárhatni talán alkalmam leend még.

Pedig a jó szándék meg volt; törekedtek tenni valamit a parlamentarizmus és igazgatás összeegyeztetése érdekében, de úgy voltak vele mint a kancsal mészáros, nem oda ütöttek, a hová néztek; gyártottak törvényt rendszer és összefüggés nélkül, mely csak a papir és nyomdaiparra volt hasznos, mert alig, hogy életbe lépett, már ujról kellett gondoskodni.

A Deák-párt és közjogi ellenzék összeházasodván, az így alakult szabadelvű párt számában és tekintélyes tagjaiban erőt és hatalmat nyert, — melynek jelei az eddig csak nevérol ismert belügyi ressort-ban mutatkoztak először — s mint férj s feleség megkezdheté a háztartás rendezését.

Igérte, sőt próbálgatta is ezt, de nem vihette ki eddig teljesen részben azért, mert államunk polgárosodásnak s consolidatiojának ujkori réme: a keleti kérdés szőnyegre hurczoltatott. Az állam politikai és társadalmi életét a nemzetközi politikai kérdések uralván, idegesség fogta el a polgárokat és intéző férfiakat egyaránt s a kormánynak ez idő alatt tett minden intézkedése izgatottságra vall. Minek soroljam fel ennek igazolására az egymás után rendszer és összefüggés

nélkül gyártott törvények halmazát? Az izgatottságban kedvet, a kapkodásban időt a nemzeti érdekek tanulmányozására és az intézmények behozatalánál való számbavételre nem érezvén, a nemzet geniusát idegen plántával akarták megfullasztani, melyet már azon nemzetek is egyben-másban rosz tápláléknak ismertek fel. Nálunk különben divat — mert jogi és politikai irodalmunk nagyjából késői fordításból áll — idegen intézményeket akkor hozni be, midőn azok fonákságát nyugat már felismerte. Ez a mi keleti missiónk!

Ezzel szemben nem lehet tagadni, hogy a számban és erőben tekintélyes szabadelvű párt működésének felismerhetlen jelei mutatkoztak a belügyi igazgatásban, melyet az előtt csak névről ismertek nálunk, de feladatával közigazgatási irodalom hiányában nem sokat törődtek. Pedig — mint már kiemeltém — az erőre és hatalomra támaszkodó beligazgatás az osztatlan felelősség alapján a rend és szabadság biztosítója, az állami consolidationnak s eredményes, tartós nemzetközi szereplésnek, egyszersmind a többi kormány és igazgatási ressort sikeres vezethetésének feltétele; s továbbá, hogy az alkotmányképződés epochája után a továbbfejlődés súlypontja az igazgatásban fekszik s az igazgatásnak a parlamentarismussal való összhangzásba hozatala a jogállam feltétlen követelménye.

Ez államjogi és kormányzatpolitikai elvek érdekében, hogy a beligazgatás hatályossága fokoztassék s másrészt a szabadság is megőriztessék — mint már említém — producált a szabadelvű kormány két szerencsétlen kísérletet. Ezek: a „közigazgatási bizottság“ és „bagatell törvény.“

Érezvén az igazgatási szervezet reformálásának szükségét, hogy e kérdés sulya vállaira nehezül, de a kinevezési rendszer behozatala által a középnemességhez tartozó osztály támogatásának eshetőleges elvesztése folytán féltett hatalmát veszélyeztetve látván, kerülgeté a kérdést, mint macska a forró kását, mely hülni sehogy sem akart. Kanalat állítottak tehát belé — hogy hüljön — mely olyan „minden lében kanál“ s épen azért proximum genusa s ultima differentia, ergó fogalma, meghatározhatlan.

Igy született a közigazgatási bizottság!

Mi ez?

Nem az intentio végett kértem, mely a tervezőt vezethette az iránt, mivé akarta tenni, hanem, hogy mi ez mai napság két évi működése után az igazgatás organiszmusában?

Ha azt felelném a kérdésre, hogy nem tudom, talán nem is volna okom magamat szégyenleni, hiszen oly édes kevesen tudják, ha valóban tudják.

Azt hallom magyar intézmény.

E kritika, talán mert legrövidebb, legjobb is; mert ha azért nevezhető magyarnak, mivel széles e világon párja nincsen, úgy csakugyan magyar.

Nem lehet feladatomban ez intézmény részleges bírálata bocsátkozni itt, annál is kevésbé, mert annyira megszapulták azt politikai és szaklapok keletkezése idején, hogy most merő szégyenlethez nem akar talán magáról életjelt adni.

Lehet, hogy a tervező előtt a *kormányiszékek* (Regierungen) és *kerületi tanács* (Landrath) constructioja lebegett, melyek csakugyan jogi ellenőrzésre és végrehajtásra hivatott hatóságok.

Azonban, ily egyesítés alkotmányos államban tarthatatlanná lesz, minthogy ily nagy testületek végrehajtó közegekül felette nehézkések. A végrehajtó közegek könnyen mozgathatása iránti igények emberöltő óta oly parancsolólag nyilvánultak, hogy mind számosabb ág lett a kormányiszékektől elválasztva s bureaucraticus szerkezetté átalakítva. *A beligazgatás tekintetében minden igény oly határozottan mozgékony alakra irányul, hogy az alakatlan hivatalnok testületek e mozgalomnak nem tudtak ellenállani.*⁶

Nem valószínűtlen, hogy a kinevezési rendszert a nemzettel megbarátkoztatni, előkészíteni volt célja ez intézménynek: választott s kinevezett tisztviselőket egyesítvén magában, melyek egymástól ellensúlyoztatván, a működés productuma rendszerint láthatatlan, névtelen, alakatlan.

Bármi volt legyen azonban az intentio, tény, hogy nem kormányhatóság, mely a beligazgatás erejét fokozhatná, nem igazgatási jogszolgáltató forum, nem is az antonomia közege. Átmeneti intézmény, mert élehetetlensége bebizonyult; mert ha különös, hogy nincs közöttünk, ki tudná, mi célja és rendeltetése van, az még különösebb, hogy ezt maga a közigazgatási bizottság sem tudja.

Ha a közigazgatási bizottság a rend organisatioját célzó törekvést képviselte, úgy a bagatell törvény a szabadság eszméjét volt hivatva dédelgetni.

Míg a közigazgatási bizottság azért számba nem vehető intézmény, mert sem jót sem rosszat nem csinál s aktivitásának nyomai az igazgatás organismusában nem észlelhelők, annál kevésbé érezhetők; s bár az intentio szerint valameny-

nyi igazgatási ressort másodfokú képviselőjére lett volna hivatva, a benne egyesített választás és kinevezés egymást absorbeáló hatásánál fogva a rend organisatiójának eszközévé nem válhatott: addig a bagatell törvény hatása acut; nem csak, hogy a szabadság eszmei irányt nem képviseli, hanem annak tagadása; nemcsak nem segített az állam polgárain, de a törvények tűzpróbájában, a praxisban, károsnak bizonyult.

A bagatell törvény, az igazgatás szempontjából tekintve, összekeverte a választási rendszert a kinevezési rendszerrel, s a már egy izben elválasztott közigazgatást az igazságszolgáltatással.

Behoztuk bírósági szervezetünkbe a kinevezési rendszert, mert a választás fonákságaiban uton-utfélen megbottlottunk s ime a törvénygyártásban uralkodó inconsequentia folytán a jogszolgáltatást ismét a jogról fogalommal sem bíró közegek kezébe adtuk. Nem Angliában vagyunk, hol az ilyenféle intézmény százados törekvéseknek productuma! Előbb a qualificatióra alapított kinevezési rendszert kellett volna organisálni, csak az után felruházni a közigazgatási orgonumokat a jogszolgáltatással; mert így különben a bírósági szervezetben a kinevezés idején fenállott anomáliák újulnak meg.

A bagatell törvénynek a szabadsági irányt képviselő intentioja abban volt, hogy a nép választott biráinak ajkairól hallja az igazságot. Elfeledték azonban, hogy ezen intézmény míg egyfelől az igazság- és jogérzet rovására van ilyen szerkezetben, addig más felől tagadása a szabad iránynak, mert általa az igazságot kereső félnek politikai meggyőződése függésbe hozatik a jogszolgáltató közeg politikai meggyőződésétől s az igazság, mely absolut fogalom, relativ, pártfogalomná válik s a jog- és igazságérzet megingattatik. Mert a jogszolgáltatást megosztott felelősséggel eljáró közegek kezelvén, miután választóik kegyétől sokkal inkább függenek, mint a központi hatalomtól, még ha nem jogellenesen járnak is el, a jogtalanság feltevése az igazat kereső de vesztlő fél részéről természetes. Hol van itt a szabadsági irány?

A modern jogállamban minden intézménynek, mely az alkotmány elvei alapján az állam cselekvősége által életet nyer, principiuma, hogy minden állampolgár hasznát lássa, mert e követelmény jogosultsága az egyenlő teherviseléstől feltételezett jogegyenlőségén nyugszik.

Ez elvet támadta meg leginkább a bagatell törvény.

Hogy az igazságot kereső félnek nem használt, százszor be lett bizonyítva politikai és szaklapokban az eljárásból merített gyakorlati érvek- és adatokkal, s így ez oldalról bírálgatnom szükségtelen.

Ezen passiv hatása mellett azonban activ hatása is volt. Megtámadta egy hivatási osztály, az ügyvédség nagy részének existentiáját s ennek folytán megingatta reputációját. Történt pedig ez a nélkül, hogy az ezen intézménynek jelen szervezete folytán ingadozásnak induló jog- és igazságérzet correctivumot, támaszt nyert volna más felől, s a nélkül, hogy az ügyvédi, mint hivatási osztálynak, mint a hazai jogfejlődés legjelentékenyebb faktorának s a szabadsági eszmék képviselőjének a társadalmi morál és jogéletre nélkülözhetlen tekintélyét egyébként fentartani, vagy az új intézményben megfelelő átalakítás mellett organum gyanánt való szereplésére módot keresni iparkodtak volna; mert hogy az ügyvédi, mint hivatási osztály existentiájának, tekintélyének és reputációjának megtámadása veszes következményü mérénylet a szabadság és társadalmi morál ellen, s így annak védelmezése soha szem elől nem tévesztendő államérdek: csak oly obscurus, s talán kötelességeire lett szorítottással folytán elfogult állíthatja, ki a közéletünk valamennyi érdekeivel összeköttetésben álló ügyvédi osztály állami és társadalmi szerepét nem ismeri. De midőn az államügyek legfelsőbb vezetésével megbizott férfaink sem képesek az ügyvédi osztálylyal szemben követett eljárásuk veszedelmes következményeit belátni, ne csodálkozzunk azon, ha szűkebb látkörű kisebb halandók elfogultak!

Az igazgatást az alkotmánynyal, a rendet a szabadsággal összeegyeztetni célzott fentebbi két intézményt nem kritikai viszketegből hoztam fel itt, hanem, hogy az ezen intézmények által elérni akart feladatok fonák megoldásával a választási rendszer tarthatatlanságát illusztráljam; miután csak a választási rendszernek a kinevezési rendszerrel való felváltása szolgálhatna biztosítékul hasonló intézményekhez kötött célzatok elérésére. —

VII.

Nem czélozom e munkával azt, hogy egy pár közigazgatási tisztviselő állásától, mely ugyanis ingadozó, megfosztassék, vagy hivatásának lelkiismeretesebb betöltésére utasíttassék, bár millió ember a tanúm, hogy ez nem ártana; nem czé-

lom felsorolni azon milliók neveit, kik ipari vagy gazdasági érdekeik veszélyeztetése folytán csak nem kétségbe esnek közlekedési viszonyaink botránnyos rossz állapota felett; nem kutatom azt sem, hova fordíthatnak a közmunka váltáság czimén befolyt óriási összegek, vagy hol az igazolható, azok kamatai? melyekből márványutakat építhetnénk; nem illusztrálom, hogyan basáskodik s a nemzetiségek között hogyan gazdálkodik az államegység javára egyik másik szolgabíró? Nem! — bár az ily borssal és paprikával fűszerezett irás mai napság modern szellemi táplálék, — mert azon irány, mely személyt támad a helyett, hogy az intézmény organikus bajait felfedezné, az egységes elv érvényesülésének akadálya, mely nélkül politikai irány nem képzelhető.

Elég tehát csupán constatálnom, hogy a fentebbi kérdések felvetésére ok van, s hogy talán kielégítő feleletet éppen azok nem tudnának adni, kik a feleletadásra első sorban hivatvák.

Nem czélom másfelől törvényjavaslatot készíteni sem arról, mily organisatiója s mily hatáskörű instanciái lennének a végrehajtó hatalomnak a kinevezési rendszer behozatala esetén. E feladat a törvényhozásé, a sajtóé csak akkor, ha az irányelv az organisatió reformálására nézve már elfogadtatott.

En a kinevezési rendszer alkotmány- és kormányzatpolitikai elvét, s a kinevezésnek a választás feletti előnyét kiemelni tűztem ki feladatomul s ezt tettem is. A mire ezen felül még a kérdés gyakorlati megoldása tekintetéből röviden kiterjeszkedhetem, következő:

Kimondandó törvényhozásilag a qualificatio, melynek próbája a mai egyetemi tanulmányi rendszer szerint fennálló jog- és államtudományi vizsgálat letétele, hozzá adtván az államtudományi vizsgálat tárgyaihoz az „Egyetemes európai közigazgatás tudománya,“ melynek előadására az egyetemen külön taárszék állítandó.

A négyévi egyetemi tanfolyam bevégezése s a két államvizsgálatnak a negyedik év végéig különbeni félév elvesztésének terhe mellett való letétele képesítene a közigazgatási gyakornokságra és jegyzőségre egész a szolgabírói állásig, melynek elnyerhetése az említett képesítvényen felül a négy évi tanfolyam befejezésétől számított három évi gyakorlattól lenne függővé teendő. E rendszer mellett az ügy-

védi vizsgálat előfeltételét képező szigorlatok kényszervolta megszüntethető.

A három instanczia az alispán teendőinek a főispánra leendő átruházásával — ki így a főrendi háznak tagja nem lehetne — fentartandó.

A közigazgatási bizottság, mint sem a mostani, sem a kinevezési rendszerbe be nem illeszthető, nehézkes és szerepkör nélkül való testület, ellörrendő s helyette az illetékességi kérdések elbírálására s általában az igazgatási jog vitás kérdéseiben való határozatra „közigazgatási bíróság“ állítandó fel. Mert a ministeri rendszer nem maradhat többé döntő közeg az igazgatási jog vitás kérdései tekintetében s mert tarthatatlan állapot, hogy az igazgatási rendeletek egész sora törvényként közzé tétetik.

A közigazgatási bizottságban kinevezés folytán ma szereplő tagok illetékes ressortukba utalandók.

A kinevezés a főispán elnöklete alatt alakult candidáló bizottság hármass felterjesztése útján eszközöndő.

* * *

Kevés mondani valóm van még, részint a munkámban követett irányelvek, részint a kinevezési rendszert támogató okok recapitulatioja céljából.

A szabadság ellen nincs okunk panaszkodni, de annál több a rendetlenség ellen, mely a politikai irányelvet nélkülözi. A politikai irányelv nélkül való cselekvőség soha sem testesítheti meg az alkotmány elveit az igazgatásban, sohasem érvényesítheti az egységes államakaratot a végrehajtó hatalomban. Rosszabb a szabadságot dédelgető irányelv nélkül való politika, mint a szabadság rovására nagyra nőtt központi hatalom. Mert amaz a politikai és jogi erők elmételyesedését, s a közállapotok elposványosodását eredményezi, melyben csak a habozás, kapkodás és immoralitás kákái hányják ki fejöket; emez ellenben mindig felkelti azon reactiót, melynek segélyével Európa a parlamentarismust kivivta.

Közbajaink főforrása, hogy a kormánynak egységes politikai különösen nemzeti politikai irányelve nem volt, s nemzeti politikát a magyar kormány a magyar nyelv kötelező voltát kimondó nagy jelentőségű törvény kivételével, mely a belügyi kormányhatalom megerősödésének köszönhető, nem követelt, mert a kifejezett szabadság mellett hiányzik a rend azon organisatiója, melylyel a belügyi igazgatás imponálhat, s az állami consolidatió érdekében sikerrel felléphet.

Az egységes politikai irányelv mellett vezetett belügyi igazgatás feltétele a többi kormány- és igazgatási ressort sikeres vezethetésének, mert ezek hatalmukat és erejüket a belügyi igazgatás hatalmától és erejétől kölcsönzik s functiójukban arra támaszkodhatnak csak sikerrel.

A gazdasági, ipari, meg az ezeknek alapúl szolgáló közlekedési érdekek csak a felelősség alapján organisált s egységes elv szerint vezetett belügyi igazgatásban találhatnak védelmet. *Ily beligazgatás, melyet Turóc-Szt.-Mártonban, Balázsfalván s Ujvidéken egyképen a magyar nemzeti szellem, erő és hatalom fog mozgásba hozni a kinevezés behozatala esetén, nemcsak bel- és nemzetközi válságokban támasza a nemzet érdekeinek, hanem a nemzeti kérdés megoldása útján, melynek a magyar nyelv kötelező voltát behozó törvény lényeges eszköze leendő, állami consolidatióink befejezésének feltétele, s ennek folytán a keleti missióval szemben jövő hatalmi állásunk alapja.*

Ide járul, hogy a qualificatiótól feltételezett s osztatlan felelőséget garantiró kinevezés a nemzetgazdaszat tudományában érvényre emelt munkamegosztás élvének gyakorlatilag való érvényesítése.

Ez elv a közélet érdekeit képviselni és ellátni hivatott minden közegetől szakképzettséget követel; s ha ez elvet a közfunctiók egyéb ágaiban érvényre emeltük, annál inkább érvényre kell emelnünk az igazgatásban, minthogy az állam tovább képzésének sulypontja az alkotmányképződés epochája után az igazgatásban fekszik, mely szerint „szabad közigazgatás csak jogilag felelős és elbocsátható államhivatalnokok által kezelhető.”

Ez elv nem csak a tartományban van elismerve a művelt nyugaton, hanem a gyakorlatban is alkalmaztatik.

Hallom felvetni érv gyanánt, hogy a választási rendszer azon eszköz, mely által a volt középnemesség mai sarjadéka pályafutását a közügyek előmozdítása érdekében megkezdi.

De vajon a kinevezési rendszer kizárja-e a közügyek vezetéséből ezen osztályt?

Bizonyára nem; s nem lévén ok a kizárásra: nincs ok az attól való félelemre sem.

Vagy talán szégyenel a középnemesség qualificatióval közrehatni ott, hol eddig inkább születésénél fogva szerepel? Kétkeldek talán azon, hogy sokkal nagyobb nyomatéka leendő személyiségének a közügyek mérlegében hivatottság, szakképzettség mellett, mint a nélkül? Nem hiheitem, mert a jogállam követelményei elől annyira elzárko-

zottnak nem tartom, hogy az állami és társadalmi közélet minden ágában alkalmazást mindegyre sürgetőbben követelő munkamegosztás elvének gyakorlatilag való érvényesítését ne óhajtáná s ne támogatóná. Nemhogy háttérbe szorulna ez osztály a qualificációra fektetett kinevezési rendszer alkalmazása folytán, sőt erőben és tekintélyben nyerni fog, befolyása szilárdabb alapon állandó a mainál s a politikai és társadalmi életnek hatalmasabb tényezője leendő.

Mert — legyünk igazságosak ne csak erényeink magasztalásában, hanem bűneink megnevezésében is — valljuk be nyíltan, hogy választási rendszerünk, melynek quintessenciája a korteskedéssel s evés-ivással egybekötött restaurációban van, megingatta a középnemesség anyagi existenciájának alapjait, napról-napra közelebb kergeti a tönkrejutáshoz s ez által egy osztályt, melynek nincs annyija, hogy absolutistikus törekvéseknek eszköze lehetne, de vagyoniilag annyira független mégis, hogy a szabadsági iránynak önzetlen képviselője, s az igazságnak tiszta kezű osztója lehet, — az adósságban fullaszt meg.

Számítsák fel a választási rendszer csökönös pártolói, mely óriási összegekbe kerülnek a kortesek „éljenei“ a napról-napra rohamosabban növekedő igények folytán; számítsák fel, mennyit veszít a mezei gazdaság, nemzeti jólétünk s iparunk ezen alapja, a nagymérvű összegeknek a korteskedés érdekében történt elvonása folytán. S ha ezt tették, s számításuk folytán megyei tisztviselőink nagyobb részét eladósodva látták, gondolják meg, mily veszély fenyegeti a középnemesség vagyoniilag való tönkrejutásával suprematiánkat, szabadságérzetünket s a társadalmi s politikai erkölcsöt.

Meg kell ez osztályt mentenie az államnak az állam érdekében!

Mit ér a szabadságot hántorgató virtus, ha a nemzeti élet legerősebb tényezője, a középosztály elszegényedik?! Szabadsággal és alkotmánynyal csak vagyonos nemzet tud élni, csak annak használ s csak az által védelmezhető meg!

Ezen okok alapján adok elsőbbséget a qualificatio és felelősség által az igazgatás erejét, hatalmát és szakszerű vezetését biztosító kinevezési rendszernek a választási rendszerrel szemben, melyet dicsérni senkitől, de fonákságai felett panaszkodni ezreket hallottam.

Ez okok alapján bocsátom megnyugvással nyilvánosság elé e munkát.

